

Izvorni znanstveni rad

UDK 949.71»1914/1918« | 940.3/4 | 327(497.1) (091)

Pitanje međunarodnog priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Livia Kardum

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Pri zaključivanju primirja nakon svršetka prvog svjetskog rata Jugoslaveni su se kasno i s mnogo teškoća izborili za međunarodno priznanje jedinstvene novoformirane države — Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Francuska i Velika Britanija bile su spremne priznati Kraljevinu SHS, ali prema obvezama iz Londonskog ugovora nisu to mogle učiniti separatno, jer je njihova saveznica Italija imala znatnih teritorijalnih pretenzija na istočnu jadransku obalu, s obzirom na dotadašnje krajeve pod Austro-Ugarskom. Jugoslavija se uzdala u podršku SAD, koju nije obvezivalo savezništvo s Italijom, ali je i predsjednik SAD W. Wilson odugovlačio s priznavanjem nove države zbog neodobravanja uvjeta pod kojima je došlo do ujedinjenja Srbije i Crne Gore. Kako se mlada država sve više konsolidirala, SAD ipak početkom veljače 1919. priznaju državnost Kraljevine SHS, što je potaklo i druge države da ih slijede. Prihvaćajući da službeni naziv države uđe u nacrt Mirovnog ugovora s Nijemcima, Francuska i Velika Britanija prešutno priznaju državnost Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, što im je olakšala i okolnost da je talijanska delegacija nakratko bila odsutna s Mirovne konferencije. Potpisivanjem Mirovnog ugovora s Njemačkom 28. lipnja 1919. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca postala je međunarodno priznata država, iako se Italija tome odupirala sve do 13. studenoga 1920. godine, kada je potpisavši Rapalski ugovor najzad i ona priznala državnost svoje istočne jadranske susjede.

Jugoslavensko ujedinjenje proglašeno je s obzirom na svršetak rata potkraj 1918. god., primirje i predstojeću mirovnu konferenciju relativno kasno, pogotovo što su propuštene mnoge politički povoljne prilike da se Jugoslaveni Austro-Ugarske već prije, dok je Antanti još bio dragocjen svaki politički poen uperen protiv Centralnih sila, izbore za međunarodno priznanje. Zbog toga je sada, nakon ujedinjenja, trebalo žuriti kako bi se izbjegla prijeteća opasnost da se na Konferenciji mira, koja je trebala riješiti vitalna pitanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, nova država pojavi nepriznata, a to bi značilo sa znatno umanjenim šansama da se izbori za svoja i te kako ugrožena teritorijalna

prava. Nikola Pašić je zato odmah obavijestio sva srpska diplomatska predstavništva u inozemstvu (ali je telegram preko Soluna u London stigao tek 23. prosinca 1918.) da se svakog dana očekuje formiranje zajedničke vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i naredio da se izvrše sve pripreme oko pečata i materijala kako bi se ime Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (u daljnjem tekstu SHS) pojavilo na svim službenim spisima odmah po ratifikaciji ujedinjenja. Međutim kako se formiranje zajedničke vlade otešlo, što zbog međustranačkih pregovora, što zbog krize koju je izazvao regent Aleksandar, političko odjeljenje Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine SHS poslalo je tek 24. prosinca 1918. poslanstvima Francuske, Velike Britanije, Italije, SAD, Rusije, Grčke i Belgije u Beogradu obavijest da je osnovana prva zajednička vlada i navelo njezin sastav.¹

Istog dana je i novi predsjednik vlade Stojan Protić cirkularnim pismom upoznao sva poslanstva Srbije s listom novih ministara, a u slijedećih nekoliko dana i o boji nove državne zastave kao i dužnosti da srpska poslanstva počnu odmah djelovati pod imenom poslanstva Kraljevine SHS. Nadalje, Protić je tražio da poslanici odmah upoznaju vlade kod kojih su akreditirani o proteklim događajima oko ujedinjenja — o adresi Aleksandra od 1. prosinca, o odluci Velike crnogorske skupštine, o svrgnuću crnogorskog kralja Nikole i o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom.²

No ubrzo se pokazalo da problem međunarodnog priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca neće biti ni lako ni brzo riješiti. Naime, za evropske velesile koje nisu priznavale Jugoslavena bivše Austro-Ugarske, međunarodno-pravno su postajale samo Kraljevina Srbija i Kraljevina Crna Gora, a nikako Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, jer bi to značilo automatsko priznanje i Jugoslavena iz bivše Austro-Ugarske.

Prvi nagovještaji o predstojećim teškoćama oko priznanja stigli su iz Londona od srpskog poslanika Jovana M. Jovanovića, koji je 9. siječnja 1919. javio Protiću da je odmah izvršio notifikaciju o ujedinjenju britanskoj vladi, ali da pismeni odgovor nije dobio već mu je usmeno rečeno da je pitanje priznanja Kraljevine SHS u nadležnosti Pariške konferencije i da će u tom smislu biti teškoća samo ukoliko vlada u međuvremenu ne stabilizira odnose u zemlji. Lord Curzon, zamjenik britanskog državnog sekretara za vanjske poslove, iznosio je doduše u razgovoru s Jovanovićem simpatije i želje Velike Britanije da pomogne Jugoslavenima koliko god je moguće, ali istodobno je Jovanović stekao dojam — javljao je u pismu Trumbiću — da Velika Britanija ne vjeruje u stabilnost novoga stanja u zemlji.³

I u Francuskoj je vladala dilema što učiniti s Jugoslavenima koji su se ujedinili u Kraljevinu SHS, jer se preko Srbije i Crne Gore, saveznica iz rata, a sada sastavnih dijelova nove države nije moglo tek tako prijeći. Tražio se savjet kod Amerikanaca, jer francuska vlada u načelu nije imala ništa protiv Jugoslavena, pa ni onih iz bivše Austro-Ugarske, ali je s obzirom na savezničke veze (prvenstveno s Italijom) bila voljna Kraljevini SHS priznati državnost samo ako to istovremeno učine i britanska, talijanska i američka vlada. Me-

1 Bogdan Krizman, *Međunarodno priznanje Jugoslavije 1919. godine, Istorija XX veka*, Zbornik radova III, Beograd 1962, str. 346—347.

2 Isto, str. 348.

3 Isto, str. 349.

đutim, već 10. siječnja francuska vlada se definitivno priklonila želji Rima i Londona da pitanje priznanja Kraljevine SHS riješi Konferencija mira.⁴

Kada je 12. siječnja počeo pripremni sastanak za Konferenciju mira predstavnika velesila Antante, one su već bile službeno upoznate s postojanjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca *de facto*, ali s obzirom na stav da o međunarodnom priznanju raspravlja Konferencija mira, za Francusku, Veliku Britaniju, Italiju i SAD postojale su samo Kraljevina Srbija i Kraljevina Crna Gora. To se stajalište jasno očitovalo u diskusiji o broju delegata pojedinih zemalja na Konferenciji. Međutim, kada je francuski ministar vanjskih poslova Pichon obavijestio skup da je francuska vlada primila saopćenje srpske vlade o ujedinjenju Crne Gore u ujedinjenu jugoslavensku državu pod dinastijom Karadorđevića, razvila se po Jugoslavene neugodna diskusija iz koje je bilo vidljivo da priznanje Kraljevine SHS neće biti lako izboriti, jer saveznici nisu skloni samo tako priznati ujedinjenje Crne Gore s ostalim Jugoslavenima s obzirom na način na koji je prethodno provedeno ujedinjenje Srbije i Crne Gore.⁵ Naime, bivši crnogorski kralj Nikola obavijestio je Francuze, a i predsjednika SAD Woodrowa Wilsona, da odluka Crnogorske skupštine u Podgorici nije bila pravovaljana. Francuska vlada je zato odlučila da pitanje priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prepusti Konferenciji mira, ali je ipak ostalo pitanje da li će Crna Gora imati svoju zasebnu delegaciju na Konferenciji mira ili ne. Predsjednik Wilson i njegov glavni savjetnik pukovnik House bili su veoma skloni kralju Nikoli, naročito nakon što je u javnost prodrila vijest o Božićnom ustanku u Crnoj Gori.⁶

Wilson je odlučno izjavio da se ne treba obazirati na srpske zahtjeve i da Crnoj Gori treba priznati pravo na samostalan nastup na Konferenciji. Protekli

4 *Isto*, str. 350.

5 Izbor narodnih poslanika za Podgoričku narodnu skupštinu vršio se javnim i posrednim glasanjem na način koji je osiguravao izbor pristaša ujedinjenja sa Srbijom. I srpska je vojska (crnogorski odredi su bili razoružani) trebala osigurati ujedinjenje. Sam regent Aleksandar dao je tajna naređenja da u Crnoj Gori »ne treba biti meka srca« i da treba »poštopoto spriječiti povratak kralja Nikole«. Za organizaciju izbora bio je ostavljen kratak rok (10-tak dana) ne bi li se na taj način spriječile agitacije u korist kralja Nikole. Pristalice ujedinjenja bili su organizirani, pa je taj rok njih manje pogadao. I mjesto Podgorica namjerno je odabrano, jer su u glavnom gradu Cetinju pristaše dinastije Petrovića bile mnogobrojnije. Odluka Podgoričke skupštine o ujedinjenju Crne Gore, prvenstveno sa Srbijom, značila je pobjedu Pašićeve politike, koja je na taj način željela osigurati koncentraciju Srba u novoj jugoslavenskoj državi. (Usp. dr. Dimitrijević-Dimo Vujović: *Ujedinjenje Crne Gore i Srbije*, Titograd 1962, str. 301-325.)

6 Božićni ustanak, koji je uz Cetinje zahvatio i široka područja Crne Gore bio je rezultat ekonomskog i političkog stanja nakon ujedinjenja sa Srbijom. Crna Gora je teško ekonomski stradala od austrijske okupacije, tako da naposljetku nisu bili rijetki ni slučajevi umiranja od gladi. K tome su počele harati i bolesti po cijelom teritoriju Crne Gore, Crnogorsko stanovništvo je zato s velikom nadom očekivalo promjenu vlasti, misleći da će ujedinjenjem sa Srbijom doći kraj svih njihovih patnji. Razočaranje je bilo veliko, jer Srbija i sama opustošena ratom nije mogla tako brzo sanirati tešku ekonomsku situaciju u Crnoj Gori. Osim toga, Srbija se u Crnoj Gori i politički kompromitirala, jer nove vlasti nisu bile do rasle složenim političkim odnosima u Crnoj Gori. Zbog toga su u Božićnom ustanku sudjelovali i najgorčiji protivnici starog režima kralja Nikole. Usprkos mnogobrojnosti ustanika, ustanak je propao, jer su ustanici bili veoma slabo naoružani i slabo organizirani. Organizatorima je pak, čini se, glavni cilj bio da upozore Konferenciju mira na stanje u Crnoj Gori i da se ustankom izazove eventualna intervencija neke velike sile. (Usp. D. Vujović, *op. cit.*, str. 321-322.)

dogadjaji u Crnoj Gori izazvali su kod Wilsona protusrpsko raspoloženje, jer se srpski nasilni postupci u Crnoj Gori protive pravu na samoopredjeljenje, a Srbija nije ni imala pravo da pošalje svoju vojsku u Crnu Goru. Naravno, kako su Francuzi bili ti koji su dopustili srpskoj Vrhovnoj komandi da njene trupe uđu u Crnu Goru i Dalmaciju, Pichon i predsjednik francuske vlade Clemenceau su se u diskusiji o Crnoj Gori držali suzdržano, a daljnja diskusija odvijala se između predsjednika britanske vlade Lloyda Georgea (koji se zalagao da se utvrdi činjenično stanje), talijanskog ministra vanjskih poslova Sidneyja Sonnina i američkog predsjednika Wilsona.

Lloyd George je smatrao da prije bilo kakve odluke o zasebnoj crnogorskoj delegaciji treba Crnoj Gori prvenstveno priznati pravo da iznese svoje stajalište. Ali taj je prijedlog otvorio pitanje tko bi imenovao predstavnike Crne Gore na Konferenciji, jer — kako je tvrdio Wilson — crnogorska vlada se *de facto* nedvojbeno nalazi u rukama Srba i nije kvalificirana da zastupa suprotno stajalište. Isto tako ni kralj Nikola, koji boravi u Parizu, ne bi mogao reći ništa više od svog osobnog mišljenja. Zato — prema Wilsonu — nije problem u tome da li će Crna Gora imati svoje predstavnike ili ne, jer je jasno da ih Crna Gora mora imati, već u tome na koji način da se do relevantnih predstavnika dođe.

Sonnino se založio da crnogorski kralj Nikola imenuje svoje delegate, bez obzira na jednostranost te delegacije, jer će suprotna crnogorska strana ionako biti zastupljena u redovima srpske delegacije. Sonnino je nadalje izjavio da ne može pružiti podršku beogradskoj vladi, jer su se Srbi neposredno nakon primirja i ulaska svojih trupa u Crnu Goru suprotstavljali svakoj istovremenoj akciji s talijanske strane, pa Talijanima da bi izbjegli borbu između saveznika nije preostalo ništa drugo već da se drže podalje od Cetinja. Pokret za priključenje Srbiji — tvrdio je Sonnino — vode Srbi, ali u Crnoj Gori postoji i druga struja, koja je isto za ujedinjenje, ali na federalističkoj osnovi. Zbog takve srpske politike došlo je u Crnoj Gori — izvijestio je Sonnino — i do većih nemira i poziva u pomoć.

U daljnjoj diskusiji pali su prijedlozi Lloyda Georgea da se s Crnom Gorom postupa kao s državom iz kategorije »država u nastajanju« i da je zastupa Sonnino zbog njegove dobre informiranosti. Britanski ministar vanjskih poslova Balfour predložio je da se pitanje predstavnika Crne Gore ne bi trebalo dijeliti od pitanja sastava jugoslavenske delegacije. Wilson je, naprotiv, najkonsekventnije nastavio braniti crnogorske interese, tvrdeći da je veoma važno da predstavnici Crne Gore zaista zastupaju interese Crne Gore te da je Crna Gora država starija od Srbije i stoga se crnogorsko pitanje može tretirati odvojeno i od jugoslavenskog. Tome idu u prilog i vijesti da Srbija — tvrdio je Wilson — pokušava zagospodariti i nekim drugim dijelovima Jugoslavije, a ne udružiti se s njima. Na kraju je američki državni sekretar za vanjske poslove Lansing (koji je dan prije ipak savjetovao Wilsona da zbog mogućeg negodovanja Saveznika ne primi u audijenciju kralja Nikolu) izjavio da SAD priznaju vladu Kralja Nikole, pa je odlučeno u načelu da Crna Gora ima pravo da bude zastupljena na konferenciji, ali je pitanje kako imenovati njezine delegate do daljnjega ostalo otvoreno. Wilson je ujedno informirao prisutne da će poslati misiju u Crnu Goru da ispita pravo stanje stvari.⁷

⁷ Wilson je u Crnu Goru poslao američku misiju na čelu s kapetanom Jamesom ... da utvrdi političku, ekonomsku i vojnu situaciju u Crnoj Gori. Ame-

Rezultat tog prvog sastanka velesila bio je nepovoljan za Jugoslavena ne samo zbog crnogorskog pitanja već i stoga što je tako i pitanje priznanja Kraljevine SHS ostalo neriješeno.⁸

Saveznička odluka neugodno je pogodila jugoslavensku delegaciju, kako zbog nepriznanja Kraljevine SHS tako i zbog smanjenog broja delegata predviđenog za Srbiju. Šef delegacije Pašić je o svemu hitno obavijestio Protića kao i o namjeri da delegacija uloži i protest velesilama, bez obzira na to da li će odobrenje vlade za taj namjeravani korak stići u Pariz na vrijeme ili ne. Osim toga, saveznička odluka da Srbija ima samo dva predstavnika izazvala je i unutrašnjopolitički problem, jer je delegacija Kraljevine SHS bila sastavljena uz ostalo i po nacionalnom ključu, koji se sada po odluci velesila više nije mogao poštovati. Eventualno nesudjelovanje na Konferenciji — ukoliko Saveznici ne bi unaprijed priznali Kraljevinu SHS — smatrao je Pašić neumjesnim, jer bi time Jugoslaveni još više otežali svoj položaj. Italija, nezadovoljna ne samo zbog Crne Gore već i zbog čitave jugoslavenske politike, čini ionako najveće smetnje kod Saveznika, koji joj zbog savezničkih odnosa i obaveza idu na ruku. Za to je Pašić predlagao da se samo protestira, jer će se pravo raspoloženje Saveznika prema Kraljevini SHS saznati tek kad se počne rješavati jugoslavensko pitanje.⁹

Na sastanku 15. siječnja o odlukama predstavnika velesila raspravljala je i jugoslavenska delegacija. Jugoslavenski ministar vanjskih poslova i član delegacije Ante Trumbić predložio je da se energično protestira zbog nepriznavanja Kraljevine SHS kao i zbog niskog trećeg ranga po broju predviđenih predstavnika za Srbiju, odnosno za Kraljevinu SHS. Trumbić je Delegaciji predložio i tekst protestne note namijenjene Saveznicima, ali je bio neugodno pogoden prigovorima Pašića, člana jugoslavenske delegacije Milenka Vesnić a i generala Pašića, koji su, pored ostalog, bili mišljenja da ne treba žuriti s protestnom notom, već da treba sačekati zvanični poziv Velikih sila i prema njemu sročiti protest Kraljevine SHS. Isto tako bio je odbijen i Trumbićev prijedlog da se od vlade zbog teškoća u komunikacijama i zbog hitnosti nekih pitanja ishodi punomoć delegatima za samostalno rješavanje svih pitanja u vezi s Konferencijom mira.¹⁰

Zapravo Vesnić, a najvjerojatnije i Pašić smatrali su da zasad nije poželjno, upravo zbog Crne Gore, insistirati i izazivati daljnju diskusiju o priznavanju. Treba pričekati da se situacija stabilizira, da sve počne funkcionirati i da se Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca dokaže sposobnom za samostalni politički život. U tom smislu Vesnić je odgovorio Protiću na njegov zahtjev,

rikanci su u Crnoj Gori proveli više od šest tjedana, razgovarali s mnogim pristalica i protivnicima ujedinjenja i naposljetku podnijeli izvještaj da je Crna Gora nasilno anektirana od strane Srbije. (usp. D. Vujović, *nav. dj.* str. 387—388.) Protić je, naprotiv, izvijestio poslanstva da je američka misija veoma povoljno ocijenila situaciju u Crnoj Gori. (Usp. Bogdan Krizman, *Međunarodno priznanje . . . , nav. dj.*, str. 356.) Francusku anketnu komisiju predvodio je Franchet d'Espèrey koji je ionako bio sklon Srbiji, pa je njegov izvještaj bio posve u skladu sa srpskim željama. (Usp. Vujović, *nav. dj.* str. 386.)

8 B. Krizman, *Međunarodno priznanje . . . , nav. dj.* 1962, str. 352—356.

9 *Isto*, str. 357.

10 B. Krizman, Bogumil Hrabak, *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919—1920*, Beograd 1960, str. 22—24. (*dalje Zavisnici*).

ne znajući za Wilsonovo raspoloženje da se priznanje Kraljevine SHS pokuša kod Saveznika izboriti uz pomoć Amerikanaca.¹¹

Odluku da Srbija dobije pravo samo na dva predstavnika potvrdile su velesile na još jednom sastanku 15. siječnja, pa je Vesnić kao srpski poslanik u Parizu dobio poziv na prvi plenarni sastanak Konferencije za dva delegata Srbije. Pašić je odmah potvrdio Pichonu primitak poziva i ujedno ga ponovno informirao da na Konferenciji može sudjelovati samo u međuvremenu osnovana Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Vlada u Beogradu je za Konferenciju odredila četiri delegata, ali će s obzirom na odluku velesila na prvu plenarnu sjednicu otići samo Pašić, kao šef delegacije, i Trumbić, kao ministar vanjskih poslova. Ujedno delegacija uzima pravo da, ukoliko se nepravda u vezi broja delegata prethodno ne ispravi, izloži to pitanje na prvom sastanku Konferencije.

Cini se da je protest Pašića ostavio na Pichona određen dojam, jer se na slijedećem sastanku velesila 17. siječnja založio uz podršku Clemenceaua da Srbija i Belgija, koje su uložile proteste, ipak dobiju tri delegatska mjesta. To je i prihvaćeno usprkos nastojanju Sonnina da se ostane pri prethodnoj odluci.

Tako su sutradan na prvi plenarni sastanak Konferencije došli Pašić, Trumbić i Vesnić, ali samo kao delegati Srbije. I Crna Gora je imala svoje mjesto, ali je ono ostalo prazno.¹²

Na dan prve plenarne sjednice 18. siječnja Trumbić je otposlao saopćenje ministarstvima vanjskih poslova Francuske, Velike Britanije, Italije, SAD, Belgije, Portugala, Španjolske, Švedske, Danske, Norveške, Holandije, Grčke, Švicarske, Japana, Čehoslovačke, Poljske i kardinalu-sekretaru Vatikana da je preuzeo dužnost ministra vanjskih poslova u prvoj vladi Kraljevine SHS pa se nada da će mu s obzirom na tople simpatije koje on i njegov narod gaje prema velikim i savezničkim narodima — kolege ministri pomoći u ispunjenju teškog zadatka koji mu je povjeren. Trumbić se nadao da će na taj način isforsirati priznanje Kraljevine SHS. Međutim, to mu je uspjelo samo kod Norveške, čiji je ministar vanjskih poslova 28. siječnja potvrdio prijem Trumbićeva saopćenja i izrazio zadovoljstvo norveške vlade što može uspostaviti službene odnose sa srpsko-hrvatsko-slovenskom vladom. Norveška je tako postala prva država koja je priznala Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Svi ostali ministri vanjskih poslova koji su primili Trumbićevo saopćenje odgovorili su, doduše veoma ljubazno, ali su oslovili Trumbića kao ministra vanjskih poslova Srbije, ili su pak otvoreno najavili uspostavljanje diplomatskih odnosa tek nakon međunarodnog priznanja.¹³

U međuvremenu su iz Beograda u Pariz stigle vijesti o ogorčenju vlade zbog tretmana Kraljevine SHS na Konferenciji mira i njezinog nepriznanja kao Crne Gore. Uskoro je Trumbić mogao obavijestiti vladu da je 1. veljače bio u službenom posjetu Lansingu, kojom prilikom ga je iscrpno informirao na koji način je došlo do ujedinjenja Jugoslavena (složnom voljom i sudjelovanjem svih ujedinjenih naroda, kao i naroda Crne Gore) i da je sadašnje stanje u Kraljevini SHS, iako je narod s njime zadovoljan, samo provizorno do saziva Konstituante (birane na temelju općeg prava glasa) koja će donijeti

11 B. Krizman, *Međunarodno priznanje . . . , nav. dj. str. 358.*

12 *Isto*, str. 359.

13 *Isto*, str. 359—363.

ustav. Zbog toga je potrebno — saopćio je Trumbić Lansingu — da se Kraljevini SHS što prije prizna državnost, jer bi to znatno pomoglo konsolidaciji u zemlji.

Trumbić je uspio pridobiti Lansinga, jer je ovaj već istog dana na sastanku opunomoćenih američkih delegata izjavio da situacija u jugoslavenskim zemljama zahtijeva neke odlučne korake SAD. Američkim delegatima bio je pročitana nacrt predložene američke izjave, koju je pripremio John Foster Dulles. U toj izjavi se kaže: »Vlada Sjedinjenih Država je 29. svibnja izrazila svoju simpatiju za nacionalne težnje jugoslavenskih naroda, a 28. lipnja izjavila da sve glavne slavenske rase treba da budu potpuno oslobođene od njemačke i austrijske vladavine. Dovršivši svoje oslobođenje ispod tuđinskog jarma, Jugoslaveni, prije pod austro-ugarskom vladavinom, izrazili su u raznim prigodama želju da se ujedine s Kraljevinom Srbijom. Srpska vlada, sa svoje strane, objavila je i službeno prihvatila ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca. Vlada Sjedinjenih Država stoga pozdravlja ujedinjenje, izjavljujući istovremeno da se konačno rješenje teritorijalnih granica mora prepustiti Mirovnoj konferenciji, s tim da ga donese u skladu sa željama zainteresiranih naroda.«

Američki opunomoćeni delegati odobrili su predloženi tekst, a ubrzo ga je odobrio i sam Wilson; 6. veljače 1919. Trumbić je primio pismo u kojemu Lansing kao državni sekretar SAD pozdravlja ujedinjenje. Slijedećeg dana Lansing je i objavio svoju izjavu, čime su SAD, kao druga zemlja poslije Norveške, priznale Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.¹⁴

Međutim, Trumbić nije bio siguran znači li američka izjava i službeno američko priznanje Kraljevine SHS, pa je predložio da se kod Saveznika, prijateljskih i neutralnih zemalja ponovi zahtjev za priznanjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Međutim, Vesnić i Pašić nisu bili tog mišljenja. Vesnić je, dapače, ponovno traženje priznanja smatrao pogrešnim tvrdeći da je izjava SAD bila posve jasna, a da će priznanje drugih država ionako s vremenom doći kad uvide da su se Jugoslaveni stvarno ujedinili. Ponovni zahtjev samo bi pokazao da Jugoslaveni priznanju pridaju previše važnosti. Pašić se složio s Vesnićem, pogotovo što će nakon formiranja Privremenog narodnog predstavništva biti prva prilika da se u ime parlamenta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pošalje pozdravna adresa poslanstvima drugih zemalja, čime će se dati do znanja da je ujedinjenje izvedeno po volji naroda.¹⁵

Pašić i Vesnić su bili u pravu: uskoro je stiglo priznanje Grčke i Švicarske, a i Čehoslovačka je pohitala da uspostavi diplomatske odnose s Kraljevinom Srba, Hrvata i Slovenaca.¹⁶

Međutim, Francuska, Velika Britanija i Italija, od kojih se kao najbližih saveznica najprije očekivalo priznanje, i dalje su uporno ignorirale postojanje Kraljevine SHS. Naravno da je na takvo držanje Francuske i Velike Britanije utjecala Italija, koja je i u Beogradu izazvala incident, imenovavši 24. januara 1919. (umjesto Carla Sforze) novog poslanika u Srbiji, a ne u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Kad je novoimenovani talijanski poslanik knez Livio Borghese došao 21. februara u Beograd i predao prijepis kredencijale adresirane na kralja Srbije, Protić je energično naredio da mu se vrate i da

14 Isto, str. 363—365.

15 Zapisnici, sjednica od 24. veljače 1919, str. 58.

16 B. Krizman, *Međunarodno priznanje . . ., nav. dj., str. 367—368; 371.*

mu se saopći kako u Beogradu ne može vršiti dužnost poslanika sve dok ne stignu novi pravilno naslovljeni kredencijali. Borghese se u očekivanju odgovora iz Rima još jednom obratio Protiću kao predsjedniku srpske vlade, kao i srpskom Ministarstvu vanjskih poslova s dvije note o drugim predmetima, ali su i one bile vraćene — kako je javljao Protić delegaciji 11. ožujka 1919. godine. Napokon su iz Rima stigle instrukcije da Italija nije priznala Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i da na tome ostaje, pa prema tome ne želi izmijeniti adresu akreditiranih pisama. Na vladi u Beogradu je, saopćio je Borghese, da li će akreditivne prihvatiti ili ne. Ukoliko ih Beograd odbije, Borghese mora odmah napustiti Beograd. Međutim, Protić nije popuštao, pa je 14. veljače javio delegaciji da je Borghese odlučio, nakon što je primio na znanje da vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ne može primiti nepravilno adresirane akreditivne, izvršiti naređenje svoje vlade.¹⁷

Pašić i Bošković su u diskusiji koja se razvila o tom incidentu s Italijom na sastanku delegacije 14. veljače zauzeli stajalište — dosljedni u svom uvjerenju da ne treba zaoštravati situaciju o priznanju — da je vladin korak pre nagljen i štetan i da bi po mogućnosti trebalo sve izgladiti. Trumbić se, naprotiv, u potpunosti slagao s energičnim korakom Protića, smatrajući da je vlada u Beogradu mnogo radikalnija nego delegacija, koja bi kad bi bila kako treba — žalio se Trumbić J. M. Jovanoviću — već trebala poduzeti više koraka da neprijatelje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca dovede u nepriliku.¹⁸

Protić je, čini se, tako energično reagirao u vezi Borghesea, zato što je ta talijanska provokacija bila samo jedna u nizu koje je Italija u to vrijeme izazivala u vezi s nepriznavanjem Kraljevine. Tako su Talijani, u februaru, ignorirajući postojanje Kraljevine SHS pokušali u Ljubljani, kao na teritoriju Austro-Ugarske, oformiti svoju misiju. Zbog toga je Protić naredio delegaciji da poduzme energične korake kod Francuske, Velike Britanije i Italije u cilju priznanja ujedinjene Kraljevine i službeno i formalno, kao što su to već učinile SAD, jer će vlada u protivnom povući, iz tako neprijateljskog držanja, štetnog za Kraljevinu SHS prirodne konsekvencije.¹⁹

Delegacija se ni s tom naredbom, s obzirom na teškoće u kojima se našla Kraljevina SHS kako izvana tako iznutra, nije složila, pa je vlada na zahtjev delegacije opozvala svoju naredbu. Ipak, odlučeno je da se intervenira, ali samo osobno i usmeno.

Za to se ubrzo ukazala prilika kad je vlada u Beogradu nakon umirovljenja dotadašnjeg poslanika Jovanovića zatražila od Londona agremen za novog poslanika Kraljevine SHS Mihaila Gavrilovića. Ali kako London još nije bio priznao ujedinjenu Kraljevinu SHS, a Gavrilović isto tako nije mogao nastupiti kao poslanik Srbije, Trumbić se sastao s ministrom vanjskih poslova Balfourom i državnim podsekretarom Lordom Hardingom, kojom prilikom je predloženo da Gavrilović kao otpravnik poslova upravlja ambasadam sve dok Kraljevina SHS ne bude priznata. Velika Britanija ne može — tvrdili su Britanci — priznati Kraljevinu SHS zasebno već samo kolektivno, a za to treba jednoglasnost. Međutim Balfour je ujedno izrazio želju da ga Trumbić potanje obavijesti o nekim konkretnim činjenicama u vezi s formiranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

17 Isto, str. 369—371.

18 *Zapisnici*, sjednica od 14. ožujka, str. 77.

19 B. Krizman, *Međunarodno priznanje . . . , nav. dj.*, str. 369.

Tako je Trumbić dobio dobru priliku da u opširnom pismu Balfouru od 1. travnja izloži cjelokupnu problematiku oko ujedinjenja Južnih Slavena. Trumbić je informirao da su se Jugoslaveni iz Austro-Ugarske po svojim ovlaštenim predstavnicima ujedinili sa Srbijom i da se u vladi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nalaze predstavnici iz svih krajeva jugoslavenske države. Vlada je sastavljena liberalno, što dokazuje i činjenica da je ministar vjera postao katolik iz Bosne i Hercegovine, a ministar vanjskih poslova Hrvat iz Dalmacije. Isto tako je i Privremeno narodno predstavništvo formirano u potpunoj suglasnosti javnog mnijenja s predstavnicima svih naroda.

Međutim, Trumbić je upozorio Balfoura da Kraljevina SHS ima i mnogo unutrašnjopolitičkih teškoća koje su rezultat ratnih razaranja. Stanovništvo pati zbog nestašice hrane, odjeće i lijekova. U zemlji su uništene gotovo sve komunikacijske veze, telefon, telegraf, porušene željezničke pruge, mostovi, ceste, a obnova teče vrlo sporo, zbog oskudice radne snage i materijala. Neophodnu pomoć Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ne dobiva niotkuda, jer je pod blokadom poput kakve neprijateljske zemlje; ne može uspostaviti trgovačke veze s ostalim svijetom, a kako nije priznata, ne odobravaju joj se ni krediti. Narod je u velikoj većini — tvrdio je Trumbić — usprkos teškoj ekonomskoj situaciji uz vladu, ali se to lako može promijeniti ukoliko zemlja uskoro ne dobije pomoć. Naime, zbog blizine Mađarske i njenog boljševičkog pokreta kao i djelovanja neprijateljskih elemenata može se lako dogoditi da boljševizam uhvati korijene i u novoformiranoj državi.

Trumbić je, čini se, svjesno zaprijetio Balfouru boljševizmom, znajući koliko ga se zapadne velesile plaše, iako je situacija u zemlji bila doista veoma teška: dolazilo i do štrajkova u gradovima i do socijalnih nemira na selu. Na kraju je Trumbić zaključio da je najglavnija pomoć koju saveznici mogu pružiti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca — njezino priznanje, jer tek tada će moći nastupiti prva konsolidacija u zemlji. »Vlada koja nije uspjela da postigne priznanje ne može da pred narodom drži visoko svoj ugled i svoj autoritet. Samo jaka vlada može da drži red protiv razvrstanih pojava kod kuće i spolja. Sa priznanjem naš bi narod stupio u redovne trgovačke veze s inostranstvom, počeo bi da eksploatira svoje bogate šume i rudnike i da izvozi svoje sirovine, čime bi ekonomsko i finansijsko stanje počelo da se poboljšava. Stvarna je važnost ovog pitanja tako velika da od njega zavisi daljnji razvitak odnošaja u našoj državi.« — završio je Trumbić.²⁰

Trumbićeva je informacija Balfouru bila veoma korisna, pogotovo što se potkraj travnja, kada se počeo približavati čas potpisivanja mirovnog ugovora s Njemačkom, pitanje priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ponovno aktualiziralo. Zato se na sjednici delegacije 25. travnja raspravljalo o pismu generalnog sekretara Konferencije u kojem se traži tko će u ime Srbije, a ne Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, potpisati ugovor o preliminarnim miru. Trumbić je odmah izjavio da ne bi nikako htio potpisati tako redigiran ugovor zbog posljedica koje bi to imalo. U tom smislu Trumbić je isti dan telegrafirao i vladi navodeći da ne bi mogao niti htio potpisati ugovor u ime Srbije, kako zbog političkih tako ni zbog materijalnih posljedica. Ukoliko bi na tako što pristao, to bi značilo da su jugoslavenske zemlje pod bivšom Austro-Ugarskom bile samo anektirane Srbiji i bile bi tretirane, što se ratne štete tiče, kao dio pobijeđene neprijateljske države. To bi, prema

Trumbiću, bilo višestruko štetno, jer bi značilo slom jugoslavenskog narodnog jedinstva, a dugovi i ratna odšteta koja bi pala na leđa Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca doveli bi u pitanje njezinu ekonomsku egzistenciju.

Delegacija je zato odlučila da se generalnom sekretaru Konferencije skrene pažnja da delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca očekuje unošenje imena nove države u mirovni ugovor, te da će delegacija tražiti instrukcije iz Beograda što da radi ukoliko se tom zahtjevu ne udovolji. Naravno, Protić je 29. travnja odgovorio Trumbiću da vlada u potpunosti podržava njegov stav i da su delegati u Parizu akreditirani u ime Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a ne u ime Srbije, i samo u ime priznate Kraljevine SHS mogu potpisati preliminarni ugovor o miru.²¹

No Vijeće četvorice, koje su sačinjavali šefovi delegacije Francuske, Velike Britanije, SAD i Italije, već je 26. 28. i 29. travnja u odsutnosti Orlando, koji je zbog sukoba s Wilsonom oko jadranskog pitanja i zbog pritiska na Konferenciju nakratko napustio Pariz — raspravljalo ponovno o pitanju priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Sada, uoči izmjene punomoćja s njemačkom delegacijom, to se pitanje više nije moglo odugovlačiti. Clemenceau i Lloyd George priznali su da nisu do sada podijelili priznanje Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca samo iz obzira prema Italiji, ali Wilson ih je upozorio da Trumbić ne bi pristao da Jugoslaveni predaju akreditive u ime Srbije (što je predložio Lloyd George). Na kraju su se složili da će Francuska i Velika Britanija priznati Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca u slučaju da Talijani ne budu prisutni kad započnu pregovori s Nijemcima. A kad su stručnjaci potvrdili da predaja punomoćja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca znači i savezničko priznanje i da nikakva posebna izjava nije više potrebna, na putu do konačnog priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, bar što se Francuske i Velike Britanije tiče, nije više bilo prepreka. Postojala je još samo bojazan da će Nijemci dati neke primjedbe na akreditive Kraljevine SHS, ili da će se Talijani pravodobno vratiti na konferenciju. Međutim, ni Nijemci pri predaji akreditiva 1. svibnja nisu imali primjedbi, a Talijani su se bez osporavanja vratili na Konferenciju tek nakon uručenja jugoslavenskih akreditiva.²²

Dok se nakon uručenja nacrtu Mirovnog ugovora Njemačkoj (7. svibnja) čekalo na njezin odgovor, Orlando je još jednom (31. svibnja) pred Vijećem četvorice u Parizu pokušao osporiti Kraljevini SHS, pozivajući se na formulaciju iz uvoda ugovora s Austrijom, u kojoj se kaže da su »Savezničke i udružene sile priznale Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca«, što je on smatrao netočnim, jer je Italija nije priznala. Međutim je Clemenceau veoma odješito izjavio da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca predajom akreditiva priznata *de facto* i da će je kad tad morati priznati i Talijani.²³

Ali i Trumbić je imao primjedbu na stilizaciju nacrtu ugovora s Austrijom, jer se u njemu izričito ne spominje ujedinjenje Srbije s Crnom Gorom. Zato je predložio na sjednici delegacije 12. lipnja da se zatraži izmjena iz koje bi se jasno vidjelo da Saveznici priznaju ujedinjenje Srbije i Crne Gore s ostalim jugoslavenskim dijelovima u jednu slobodnu i nezavisnu državu. Ali koliko god bi takva saveznička izjava bila korisna, Trumbićev je prijedlog

21 Isto, str. 375.

22 Isto, str. 375—377.

23 Isto, str. 379—380.

podržao samo član delegacije Josip Smodlaka, dok je delegat Mateja Bošković s većinom smatrao da ne treba pokretati pitanje Crne Gore zbog toga što se Saveznici (izuzevši Italiju) ionako ponašaju kao da priznaju ujedinjenje Srbije i Crne Gore, što je vidljivo i po tome što Crnu Goru nisu zasebno pozvali na Konferenciju.²⁴

Najzad su 28. lipnja Pašić, Trumbić i Vesnić potpisali u ime Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca Mirovni ugovor s Njemačkom, a nakon toga počela su ubrzo pristizati pojedinačna priznanja Kraljevine SHS od ostalih država Evrope i svijeta. Francuska i Velika Britanija su to učinile već prije (Velika Britanija 1. lipnja, a Francuska 6. lipnja). Italija se pridružila međunarodnom priznanju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca tek 13. studenog 1920. godine potpisom na Rapalski ugovor.

Livija Kardum

THE INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

Summary

It was after a prolonged and difficult struggle that after the armistice at the end of world war I the Yugoslavs achieved international recognition of their united new state — the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (SHS). France and Great Britain were ready to recognize the Kingdom of SHS, but because of their commitments arising out of the London Treaty they were unable to proclaim this recognition separately. Namely, their ally, Italy, had considerable territorial pretences towards the Eastern Adriatic coast which had been part of Austria—Hungary. Yugoslavia expected the support of the United States of America which were not tied by an alliance with Italy. However, President Wilson procrastinated and delayed recognition of the new state because he did not approve of the conditions under which the unification of Serbia and Montenegro had taken place. As the new state was getting more consolidated, USA did finally recognize the Kingdom of SHS early in February 1919. This moved other countries to follow suit.

24 *Isto*, str. 381. Predsjednik vlade kralja Nikole izložio je stajalište svoje vlade na sjednici Vijeća desetorice još 5. ožujka 1919., ali vijeće ga je samo bez naknadne diskusije saslušalo. Wilson je 7. svibnja u krnjem Vijeću četvorice (Talijani otсутni) informirao da su Crnogorci kralja Nikole ponovili zahtjev da ih se pri-pusti na Konferenciju, ali je diskusija i ovoga puta odgođena. U međuvremenu je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca predala svoje akreditive, pa se smatralo da je i pitanje Crne Gore time riješeno. Međutim 26. rujna predsjednik vlade kralja Nikole, Plamenac, uputio je Konferenciji prijeteću notu da će njegova vlada sklopiti separatni mir s Njemačkom, Austrijom i Bugarskom, ali je Vijeće 1. prosinca jednoglasno zaključilo da na tu notu ne odgovara. Crnogorsko pitanje je time skinuto s dnevnog reda. (Usp. B. Krizman, *Međunarodno priznanje . . . , nav. dj.*, str. 355.)

By agreeing that the official name of this state should be put into the draft of the peace agreement with Germany, it was by implication that France and Great Britain recognized the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes as a new state. This was made easier by the fact that the Italian delegation was absent from the Peace Conference for a short while. By signing the Peace Treaty with Germany on July 28, 1919, the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes became an internationally recognized state, although Italy resisted this until November 13, 1920. Having signed the Rapallo treaty on that day Italy too recognized the statehood of its Eastern Adriatic neighbour.

Kraljevina Srbija

THE INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

Summary

It was after a prolonged and difficult struggle that after the armistice at the end of world war I the Yugoslavs achieved international recognition of their united new state — the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (SKS). France and Great Britain were ready to recognize the Kingdom of SKS, but because of their commitments arising out of the London Treaty they were unable to provision this recognition separately. However, their ally, Italy, had considerable influence towards the Eastern Adriatic coast which had been part of Austria—Hungary. Yugoslavia entered the support of the United States of America which were not tied to an alliance with Italy. However, President Wilson promised limited and delayed recognition of the new state because he did not approve of the conditions under which the unification of Serbs and Montenegrins had taken place. As the new state was getting more consolidated, USA did finally recognize the Kingdom of SKS early in February 1919. This moved other countries to follow suit.

14 Ito, str. 301. Predsjednik vlade kralja Nikola rekao je stajalište svoje vlade na sjednici Vijeća bezvratno još 8. oktobra 1918. Ali vjerski ga je samo par dana odložilo. Vijeće ministara Wilson je 7. oktobra u kraljevom Vijeću bezvratno (Tallan) odobrio. Informirao ga su Crnogorci kralja Nikolu obavijestivši ga da se pri- gaudi na Kraljevstvo, ali je diskvalifikovao i ova dva odobrenja. U međuvremenu je Kraljevina Srbija, Hrvatska i Slovenija gradila svoje strukturne ga se smatralo da je i kraljeva Crna Gora time riješena. Međutim, 28. rujna predsjednik vlade kralja Nikole Pribitić uputio je Kraljevstvu i ministarstvu nota da se njegova vlada odmah odvojeno od Kraljevstva, Austrije i Bugarske, ali je Vijeće i pro- značilo odvajanje kraljevine da se tu nisu odvojeno. Crnogorsko pitanje je time stajalo u bezvratno (Usp. B. Kraljevstvo, Međunarodno pravoje... " str. 283.)